

ЗБІРКА МАТЕРІАЛІВ

**ПРОБЛЕМИ ТЕХНОГЕННОЇ ТА ПРИРОДНОЇ БЕЗПЕКИ: МІЖНАРОДНЕ
ПАРТНЕРСТВО У НАДЗВИЧАЙНИХ СИТУАЦІЯХ**

Науково-практична Інтернет-конференція

**4-29 листопада 2013 р.
м. Харків**

**2013 р.
НДЛУуКС
www.nuczu-conference.com**

ЗМІСТ

Привітальне слово від ректора НУЦЗУ.....	7
Основные направления исследований научно-исследовательской лаборатории управления в кризисных ситуациях национального университета гражданской защиты Украины.....	9
Теоретические предпосылки применения гелеобразующих систем при ликвидации чрезвычайных ситуаций со взрывами, в условиях недостатка воды.....	14
Індивідуально-психологічні характеристики курсантів в процесі професійної адаптації до умов навчання у вищому навчальному закладі ДСНС України.....	18
Доклад «О нормировании, контроле и прогнозировании сроков службы огнезащитных полимерных покрытий для строительных конструкций».....	21
Загальні положення Кодексу цивільного захисту України.....	28
Психологічна підготовка населення до дій у надзвичайних ситуаціях.....	34
Локализация и ликвидация пожаров нефтепродуктов.....	36
Обоснование двухуровневой структуры проведения разведки пожара.....	45
Оценка стабильности функционирования природно-техногенно-социальной системы в условиях возникновения чрезвычайных ситуаций.....	48
Математическое и компьютерное моделирование противопожарной защиты объектов народного хозяйства.....	59
Организация связи, обеспечение безопасности и аутентичности передачи информации в условиях ЧС.....	73
Експериментальні дослідження локалізації низових лесних пожег об'ємними шланговими зарядами.....	77
Тушения ландшафтных пожаров путём искусственной конденсации водосодержащих атмосферных аэрозолей.....	83
Повышение надежности и безопасности для проведения пожарно-спасательных работ на высотах.....	105
Определение основных направлений, обеспечивающих сокращение времени проведения аварийно-спасательных работ, на основе результатов имитационного моделирования.....	110
Аналіз існуючої методологічної бази з оцінки небезпеки потенційно-небезпечних об'єктів.....	119
Регламентування температури робочої поверхні, що контактує з вибухонебезпечною пароповітряною хмарою ефірів.....	133
Програмний комплекс прогнозування поширення природної пожежі та пошуку оптимальних параметрів процесу її ліквідації.....	140
Оценка качества смазочных материалов, как залог безотказной работы спасательной техники.....	151
Повышение надежности пожарной и аварийно – спасательной техники применением нетрадиционных уплотнительных устройств.....	155
Понятие эмоциональной устойчивости, готовности к экстремальным ситуациям и дисциплинированность.....	158

Трегубов Д.Г., к.т.н., доцент кафедри СХХТ, НУЦЗУ, cxxttregubov1970@nuczu.edu.ua
Тарахно О.В., к.т.н., начальник кафедри СХХТ, НУЦЗУ, (+38057)370-32-93
Національний університет цивільного захисту України

РЕГЛАМЕНТУВАННЯ ТЕМПЕРАТУРИ РОБОЧОЇ ПОВЕРХНІ, ЩО КОНТАКТУЄ З ВИБУХОНЕБЕЗПЕЧНОЮ ПАРОВОПІТРЯНОЮ ХМАРОЮ ЕФІРІВ

The influence of the structural features of the molecule esters on their auto-ignition temperature (t_{ai}) is examined. According to the analysis of the array t_{ai} esters and directions redistribution of electron density in the molecule they developed a universal method for calculating t_{ai} . Presented correlation coefficients based on t_{ai} esters standard and on the proposed methods.

Рассмотрено влияние особенностей строения молекулы сложных эфиров на температуру их самовоспламенения (t_{cv}). По результатам анализа массива t_{cv} эфиров и направлений перераспределения электронной плотности в их молекуле разработана универсальная методика расчета t_{cv} . Представлены коэффициенты корреляции расчета t_{cv} эфиров по стандартной и предложенной методикам.

Розглянуто вплив особливостей будови молекули складних ефірів на температуру їх самоспалахування (t_{cc}). За результатами аналізу масиву t_{cc} ефірів та напрямків перерозподілу електронної щільності в їх молекулі розроблена універсальна методика розрахунку t_{cc} . Представлені коефіцієнти кореляції розрахунку t_{cc} ефірів за стандартною та запропонованою методиками.

Постановка проблеми. Для повітряних горючих сумішей існує температура самоспалахування, за якої відбувається їх самовільний спалах. Ця температура є вихідною при розрахунку максимальної безпечної температури робочої поверхні. Тому використання горючих рідин, газів та пилу створює небезпеку вибуху. Температура самоспалахування є одним з найбільш важливих показників пожежовибухонебезпеки сумішей горючих речовин з повітрям. Однак для її розрахунку не існує простої комплексної методики.

Докладне дослідження по розрахунковому визначенню параметрів пожежної небезпеки, в тому числі і t_{cc} складних ефірів, проведено О.Я. Корольченко [1]. Використовують методи розрахунку за залежністю t_{cc} від середньої довжини алкільного ланцюга органічної речовини $l_{сер}$ [2]:

апроксимація залежності $t_{cc}(l_{сер})$ двома кривими;
визначення t_{cc} за таблицями для різних гомологічних класів вуглеводнів;
розрахунок t_{cc} за довжиною карбонового ланцюга алкан-радикала молекули:

$$t_{cc} = a \cdot t_{cc \text{ алк}} + b, \text{ } ^\circ\text{C}. \quad (1)$$

Для розрахунку t_{cc} газів і парів органічних сполук використовують формули В.Т. Монахова [3] за середньою довжиною ланцюга молекули $l_{сер}$:

$$t_{cc} = 300 + 116\sqrt{5 - l_{сер}} \quad \text{за } l_{сер} < 5, \quad (2)$$

$$t_{cc} = 300 - 38\sqrt{l_{сер} - 5} \quad \text{за } l_{сер} > 5. \quad (3)$$

ефектів перерозподілу електронної щільності в молекулі. У таблиці 1 наведено порівняння такого розрахунку з довідниковими даними [5, 6]. Враховуємо групу –COO– при розрахунку середньої довжини молекули для формул (2) або (3) за принципом (5д). Тоді група –COO– є і проміжною, і кінцевою з довжиною «1».

Таблиця 1. Довідникові та розраховані температури самоспалахування кетонів

Речовина	Хімічна формула	За довідником, °С	За формулами			
			1	2, 3, 5д	6, 7	2, 3 та 8
ефіри нормальної будови						
метилформіат	C2H4O	456	496	501	456	501
метилпропіонат	C4H8O	455	476	464	456	501
етилбутират	C6H12O	440	485	395	421	464
пропилвалеріат	C8H16O	370	443	279	401	416
гептилацетат	C9H18O	230	228	254	245	262
децилацетат	C12H24O	215	217	231	224	240
октилвалеріат	C13H26O	235	228	224	235	253
коефіцієнт кореляції з даними довідника [5]			0,951	0,906	0,993	0,991
ефіри ізомерної будови						
ізопропілформіат	C4H8O	440	444	464	415	453
ізопропілпропіонат	C6H12O	430	428	434	415	453
ізоамілформіат	C6H12O	320	416	395	327	358
2-етилбутилацетат	C8H16O	285	362	300	274	281
ізоамілізобутират	C9H18O	390	412	300	397	400
ізоамілізовалеріат	C10H20O	310	412	289	327	358
коефіцієнт кореляції з даними довідника [6]			0,85	0,78	0,966	0,958
коефіцієнт кореляції для всіх ефірів			0,9	0,879	0,979	0,977

Для деяких сполук отримано велику похибку розрахунку, так, для ефірів ізомерної будови коефіцієнт кореляції склав 0,78. Це пояснюється тим, що для перших представників різних гомологічних рядів формули 2 та 3 дають значну похибку; та тим, що стандартна методика розрахунку середньої довжини молекули ефіру ізомерної будови має суттєві недоліки.

Таблиця 2 показує, що залежність t_{cc} від кількості карбону у молекулі є не типовою (навіть для нормальних складних ефірів).

Таблиця 2 – Температури самоспалахування складних н-ефірів*, °С [5]

Кількість атомів карбону	у ланцюгу кислотного залишку									
	1	2	3	4	5	6	7	8	10(14)	
у ланцюгу спиртового залишку	1	456	470	455	455	420	255	245	-	(225)
	2	440	455	445	440	395	255	250	235	220
	3	435	435	430	420	370	-	-	-	-
	4	285	330	385	350	-	240	-	230	-
	5	265	290	300	290	-	-	-	-	-
	6	250	255	260	255	-	-	-	-	-
	7	250	230	240	240	-	-	-	-	-
	8	240	220	230	230	235	-	-	-	-
	9	230	218	224	-	-	-	-	-	-

* - жирним шрифтом відмічені аномально низькі значення t_{cc} .

** - виділені чарунки таблиці для довжин карбонового ланцюга молекули складних ефірів за яких спостерігається стабілізація t_{cc} .

За результатами аналізу даних таблиці 2 можна побачити аномально низькі значення t_{cc} для форміатів до гексилформіату включно та для ацетатів починаючи з бутилацетату. Водночас для пропіонатів та бутиратів починаючи з бутилпропіонату та бутилацетату спостерігається завищена t_{cc} .

Як і кетони, складні ефіри мають зв'язок C=O, який знаходиться посередині карбонового ланцюга, тому мезомерний ефект перерозподілу електронної щільності у молекулі розповсюджується у обидва боки. Тобто молекула отримує підвищену здатність до опору температурному впливу. З цього раніше [7] був зроблений висновок, що молекула кетону має еквівалентну довжину в два рази менше кількості атомів карбону. Це можна взяти як базовий принцип підходу для розрахунку t_{cc} складних ефірів, але аналіз t_{cc} різних гомологічних рядів складних ефірів показує, що необхідно врахувати особливості їх будови. Розповсюдження мезомерного ефекту в обидва боки призводить до того, що при впливі температури молекула поводить себе як така, еквівалентна довжина якої в два рази коротша ніж кількість атомів карбону у молекулі.

Для кетонів t_{cc} різко знижується після десяти атомів карбону у молекулі і слабо залежить від її ізомерної або циклічної будови.

Для форміатів (один атом карбону у ланцюзі кислотного залишку складного ефіру) як для першого члена гомологічного ряду спостерігається аномальне заниження t_{cc} . Стосовно головної відмінності форміатів від інших складних ефірів необхідно зауважити, що зв'язок C=O знаходиться наприкінці молекули. Так само альдегіди відрізняються від кетонів. Що і проявляється у зниженні t_{cc} . Для форміатів ефект меншої кількості атомів карбону у молекулі починає перемагати лише після зростання кількості атомів карбону у спиртовому залишку до шести.

Тому була проведена спроба апроксимувати залежність t_{cc} ефірів від еквівалентної довжини молекули, як і для кетонів, наступними формулами:

$$l_e \leq 5 \quad t_{cc} = 200 + 100 \cdot e^{\sqrt{\frac{2,2}{l_{екв}}}}, \text{ } ^\circ\text{C}, \quad (6)$$

$$l_e \geq 5 \quad t_{cc} = 200 + \frac{100}{(2 \cdot l_{екв} - 9)^2} \cdot e^{\sqrt{\frac{2,2}{l_{екв}}}}, \text{ } ^\circ\text{C}, \quad (7)$$

де l_e – еквівалентна довжина молекули складного ефіру, яку розраховують, як половинну середню довжину карбонового ланцюга молекули:

$$l_e = l_{ср}/2. \quad (8a)$$

Середню довжину молекули складного ефіру розраховують за кількістю атомів карбону та кисню у безперервному ланцюзі атомів між кінцевими групами з врахуванням еквівалентних довжин форміатної (за наявності) та -O- груп. Ці оксигенвмістні групи, на відміну від стандартної методики, не враховують як кінцеві.

Для форміатів прийнято еквівалентну довжину групи C=O як «3».

Для метилових, етилових, пропілових та для ефірів з більшою кількістю атомів карбону у кислотному залишку за «3» еквівалентну довжину групи -O- прийнято «1». Для ефірів з еквівалентною довжиною спиртового залишку більшою за «3,5», але з кислотним залишком меншим за «4» еквівалентну довжину групи -O- прийнято за гомологічними рядами : форміати та ацетати – «4», пропіонати – «3», ізомерна будова – «2».

Якщо молекула має ізомерну будову, її середню довжину визначають за стандартною методикою (з зауваженням, що проміжні оксигенвмістні групи не враховують як кінцеві) [7], але її необхідно перерахувати на еквівалентну довжину з коефіцієнтом «1,5»:

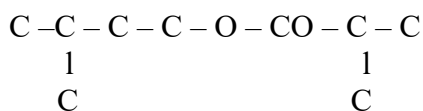
$$l_{\text{сер}} = 1,5 \cdot l_{\text{сер}} / 2 = 0,75 \cdot l_{\text{сер}}. \quad (86)$$

Для ефірів нормальної будови отримано коефіцієнт кореляції 0,993, для ізомерної будови – 0,966, а також отримано найменше стандартне відхилення ніж за іншими формулами.

За такої методики визначення довжини молекули були проведені також розрахунки формул (2) і (3). При цьому отримано коефіцієнт кореляції 0,991 для ефірів нормальної будови і 0,979 для ефірів ізомерної будови.

Приклади розрахунку t_{cc} складного ефіру ізомерної будови (ізоаміл-ізобутират $\text{C}_9\text{H}_{18}\text{O}$, $t_{\text{cc}} = 390 \text{ }^\circ\text{C}$) за різними методиками:

за стандартною методикою; карбонова будова молекули:

Кількість кінцевих груп (виділено) та умовних ланцюгів у молекулі, формула (3): $M = 5$; $N = 10$.

Еквівалентна довжина групи $-\text{COO}-$, принцип (5д): $l_{\text{сер}} = 1$.

Середня довжина карбонового ланцюга молекули:

$$l_{\text{сер}} = (3 + 5 + 7 + 7 + 5 + 7 + 7 + 3 + 3 + 3) / 10 = 5,0; \text{ за формулою (2) } t_{\text{cc}} = 300 \text{ }^\circ\text{C}.$$

2) за запропованою методикою. Кислотний залишок має більш ніж «3» атоми карбону, тому еквівалентну довжину групи $-\text{O}-$ прийнято «1». Кількість кінцевих груп (без $-\text{O}-\text{CO}-$) та умовних ланцюгів у молекулі, формула (4): $M = 4$; $N = 6$.

Середня довжина карбонового ланцюга молекули:

$$l_{\text{сер}} = (3 + 8 + 8 + 8 + 8 + 3) / 6 = 6,33.$$

Еквівалентна довжина карбонового ланцюга ізомерної молекули:

$$l_e = 1,5 l_{\text{сер}} / 2 = 1,5 \cdot 6,33 / 2 = 4,75; \text{ за формулою (6): } t_{\text{cc}} = 397 \text{ }^\circ\text{C}.$$

3) за формулою (2), але з використанням запропованої схеми розрахунку еквівалентної довжини молекули: $l_e = 4,75$; $t_{\text{cc}} = 358 \text{ }^\circ\text{C}$.

Висновок. 1. Пропонується метод розрахунку t_{cc} для складних ефірів різної будови, більш точний, ніж стандартний. Отримано коефіцієнт кореляції розрахунку t_{cc} 0,979 замість 0,879.

2. Для стандартної методики розрахунку t_{cc} кетонів різної будови запропоновано нову схему визначення еквівалентної довжини молекули, що підвищує коефіцієнт кореляції розрахунку t_{cc} з 0,879 до 0,977.

Цитована література

Корольченко А.Я. Расчет пожаровзрывоопасности веществ и материалов. II Расчет основных показателей пожаровзрывоопасности // Пожаровзрывоопасность. № 1. 2003. с. 24 - 39.

Пожарная безопасность. Взрывобезопасность. Справ. изд. / А.Н. Баратов и др. – М.: Химия. - 1987. – 272 с.

Монахов В.Т. Методы исследования пожарной опасности веществ. М.: Химия, 1979. – 424 с.

Трегубов Д.Г. Розрахунок температури самоспалахування складних ефірів / Трегубов Д.Г., Тарахно Е.В. // Проблемы пожарной безопасности. - Харьков: АГЗУ. - Вып. 19. - 2006. – С. 161-165.

Пожаровзрывоопасность веществ и материалов и средства их тушения. Справочник в 2-х книгах / [Баратов А.Н., Корольченко А.Я., Кравчук Г.Н и др.]; под ред. Баратова А.Н. - М.: Химия, - 1990. - 272 с.

Расчет основных показателей пожаровзрывоопасности веществ и материалов / [Шебеко Ю.Н., Невцеля В.Ю., Копылов С.Н. и др.] - М.: ФГУ ВНИИПО МЧС России, - 2002. – 80 с.

Трегубов Д.Г. Визначення температури самоспалахування кетонів різної будови / Трегубов Д.Г., Тарахно О.В. // Проблемы пожарной безопасности. - Харьков: НУГЗУ. - Вып. 32. - 2012. – С. 168-174.

д.т.н. Тарасенко О.А.,

Національний університет цивільного захисту України

ПРОГРАМНИЙ КОМПЛЕКС ПРОГНОЗУВАННЯ ПОШИРЕННЯ ПРИРОДНОЇ ПОЖЕЖІ ТА ПОШУКУ ОПТИМАЛЬНИХ ПАРАМЕТРІВ ПРОЦЕСУ ЇЇ ЛІКВІДАЦІЇ

Purpose of software is to:

- obtaining GIS (geographic information system) describe pyro factors in the area of fire (terrain, the spatial distribution of thermal properties of the objects of the landscape, the surface wind field);
- constructing forecasts for fire, its metric and energy performance in real landscape and weather conditions;
- determining the optimal order of input capabilities extinguishing a fire in a cell in order to minimize the total loss.

Назначение программного комплекса заключается в:

- получении ГИС (геоинформационная система) описания пирологических факторов в зоне пожара (рельефа местности, пространственного распределения теплофизических свойств объектов ландшафта, а также приземного поля ветра);
- построении прогноза динамики пожара, его метрических и энергетических характеристик в реальных ландшафтно-метеорологических условиях;
- определении оптимального порядка введения сил и средств пожаротушения в очаг пожара с целью минимизации совокупного ущерба.

Призначення програмного комплексу полягає в:

- отриманні ГІС (геоінформаційна система) опису пірологічних чинників в зоні пожежі (рельєфу місцевості, просторового розподілу теплофізичних властивостей об'єктів ландшафту, приземного поля вітру);
- побудові прогнозу динаміки пожежі, її метричних і енергетичних характеристик в реальних ландшафтно-метеорологічних умовах;
- визначенні оптимального порядку введення сил і засобів пожежегасіння в осередок пожежі з метою мінімізації сукупного збитку.